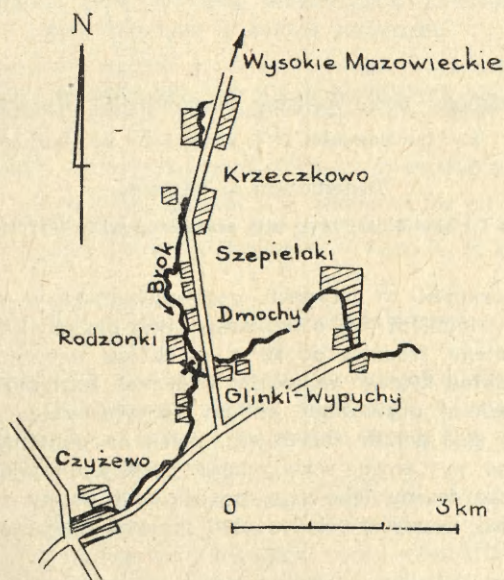

Okres lateński i rzymski

JAN JASKANIS

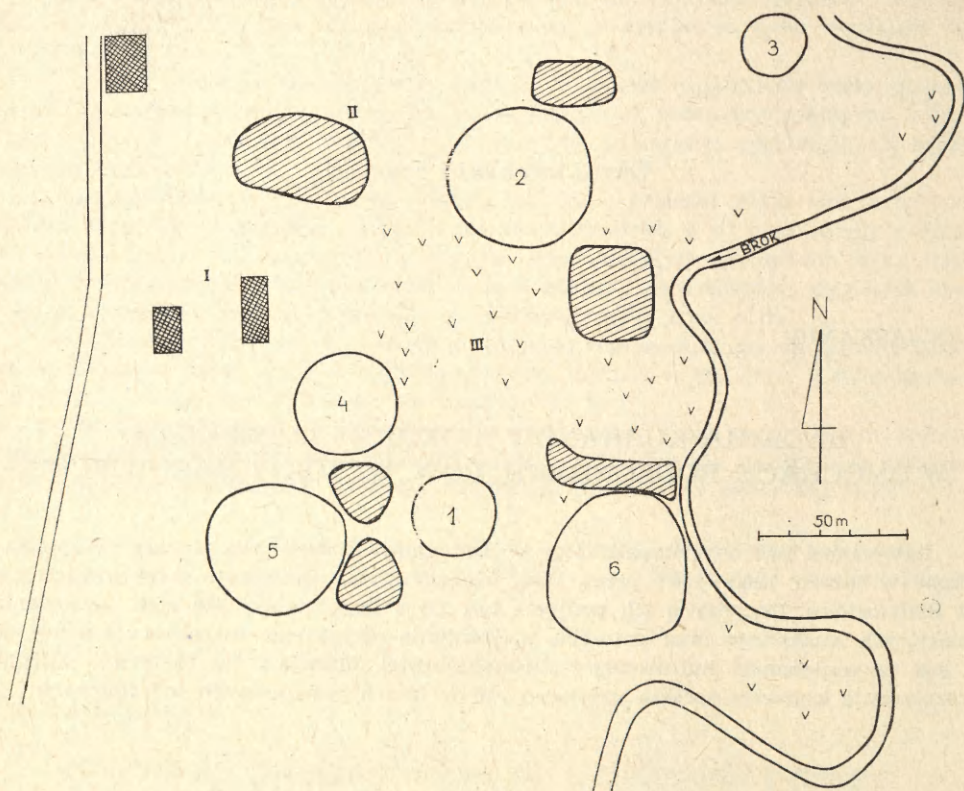
BADANIA KURHANÓW Z OKRESU RZYMSKIEGO
W DMOCHACH-RODZONKACH, POW. WYSOKIE MAZOWIECKIE

Ratownicze prace wykopaliskowe w Dmochach-Rodzonkach zostały przeprowadzone w latach 1963—1964 przez Woj. Konserwatora Zabytków Archeologicznych w Białymstoku. Przyczyną ich podjęcia był zły i pogarszający się stan zachowania niektórych kurhanów oraz potrzeba wyjaśnienia niejasnego charakteru stanowiska i jego przynależności kulturowej i chronologicznej. Relacje z lat 30-tych i wstępne rozpoznania konserwatorskie uzyskane już w latach powojennych informowały:

Ryc. 1. Dmochy-Rodzonki, pow. Wysokie Mazowieckie. Plan sytuacyjny stanowiska

Situation plan of the site

Ryc. 2. Dmochy-Rodzonki, pow. Wysokie Mazowieckie. Rozmieszczenie kurhanów:

1-6 — kurhany; I — zabudowania; II — zagłębienia przykurhanowe; III — łąka

Distribution of barrows:

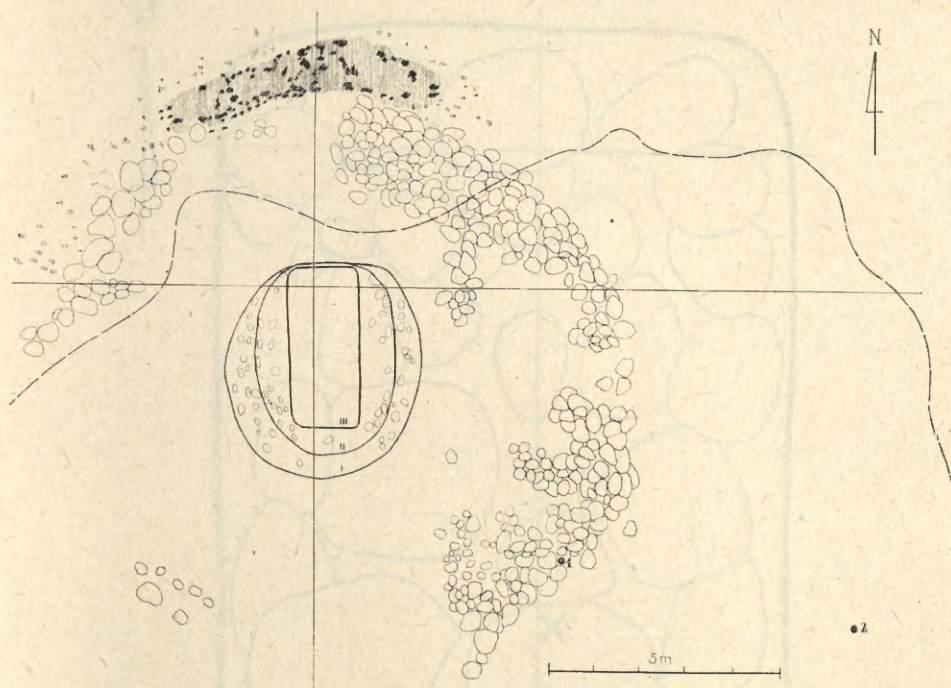
1-6 — barrows; I — buildings; II — pits associated with barrows; III — meadow

1) o odkrywaniu ceramiki w nasypach, rozkopywanych w celach niwelacyjnych i przy wydobywaniu kamieni¹. 2) o istnieniu obok dużych kurhanów małego grodziska pierścieniowatego, średnicy do 26 m, z okresu wczesnego średniowiecza².

Stanowisko, w skład którego wchodziło 6 dużych kurhanów (licząc wraz z domniemanym grodziskiem), usytuowane jest na prawym brzegu rz. Brok, meandrującej w dość wąskiej dziś dolinie zalewowej, nieco na południe od zabudowań wsi (ryc. 1). Lepiej zarysowany, trochę wyższy brzeg rzeki jest miejscami obniżony wskutek zakoli wilgotnego terenu łąkowego, pozostałości doliny zalewowej, rzeki. Po między tymi zakolami, na wyżej położonych i suchych miejscach usytuowano obiekt-

¹ W. Bernat, *Kurhany z okresu wczesnożelaznego (?) z miejscowości Dmochy-Rodzonki, pow. Wysokie Mazowieckie*, WA, t. XX: 1954, s. 305, i akta KZA w Białymstoku.

² W. Bernat, *Grodzisko w miejscowości Dmochy-Rodzonki, pow. Wysokie Mazowieckie*, WA, t. XX: 1954, s. 304.

Ryc. 3. Dmochy-Rodzonki, pow. Wysokie Mazowieckie. Kurhan nr I — elementy konstrukcyjne w rzucie poziomym:

I — zarys wkopu widoczny w nasypie; II — zarys wkopu na poziomie dawnej próchnicy; III — zarys jamy grobowej na głębokości 1,00–1,10 m od podstawy nasypu; 1 — miejsce znalezienia zapinki; 2 — miejsce znalezienia ostrogi

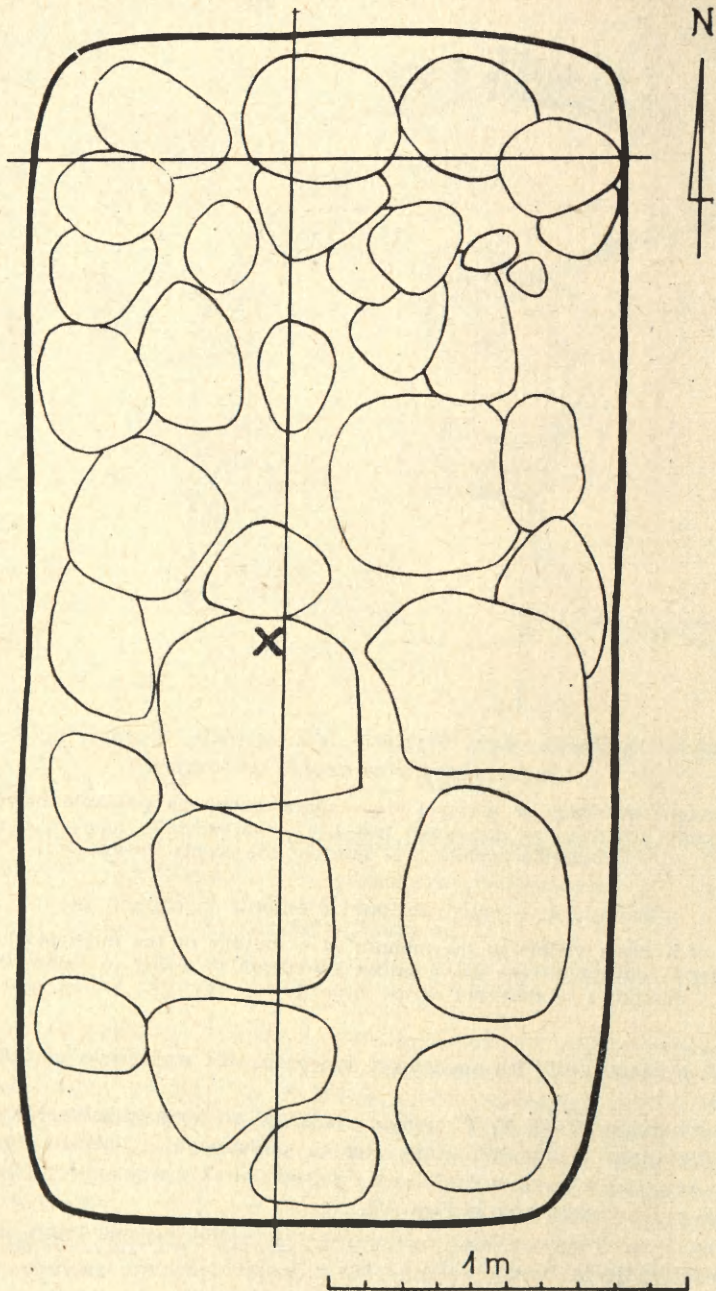
Barrow I — constructional elements in ground plan:

I — outline of a ditch visible in the mound; II — outline of the ditch at the primary humus level; III — outline of the grave pit at the depth of 1–1.10 m below the base of the mound; 1 — find-spot of the brooch; 2 — find-spot of the spur

ty nr I–IV, a nieco dalej ku zachodowi, na krawędzi rozległego *plateau* kurhany V i VI (ryc. 2).

Przy kurhanach nr II, V, VI uwagę zwracają rozległe kilkunastometrowe zagłębienia o wilgotnym i grząskim dnie. Reszta podobnego zagłębienia zarysowuje się szczytkowo przy północnym i częściowo zachodnim skraju domniemanego grodziska, oznaczonego przeze mnie jako kurhan VI.

Kurhan nr I usytuowany był pomiędzy największymi kopcami nr V i VI. W momencie podjęcia badań wiosną 1963 r. nasyp kurhanu zachowany był szczytkowo. Tylko w północnej i północno-wschodniej części zachował się w stanie nienaruszonym; w pozostałych partiach nasyp był bądź zniwelowany do wysokości ok. 0,5 m powyżej podstawy, bądź przekopany w wyniku wydobywania zalegających w jego wnętrzu kamieni. Eksploatacja pozostałości nasypu, wzniesionego z ziemi odpowiadającej właściwościom miejscowego podglebia (piaszczysto-gliniasta osnowa z gruzełkami żwirowymi), ujawniła na północnym skraju szczytkowo zachowane po-

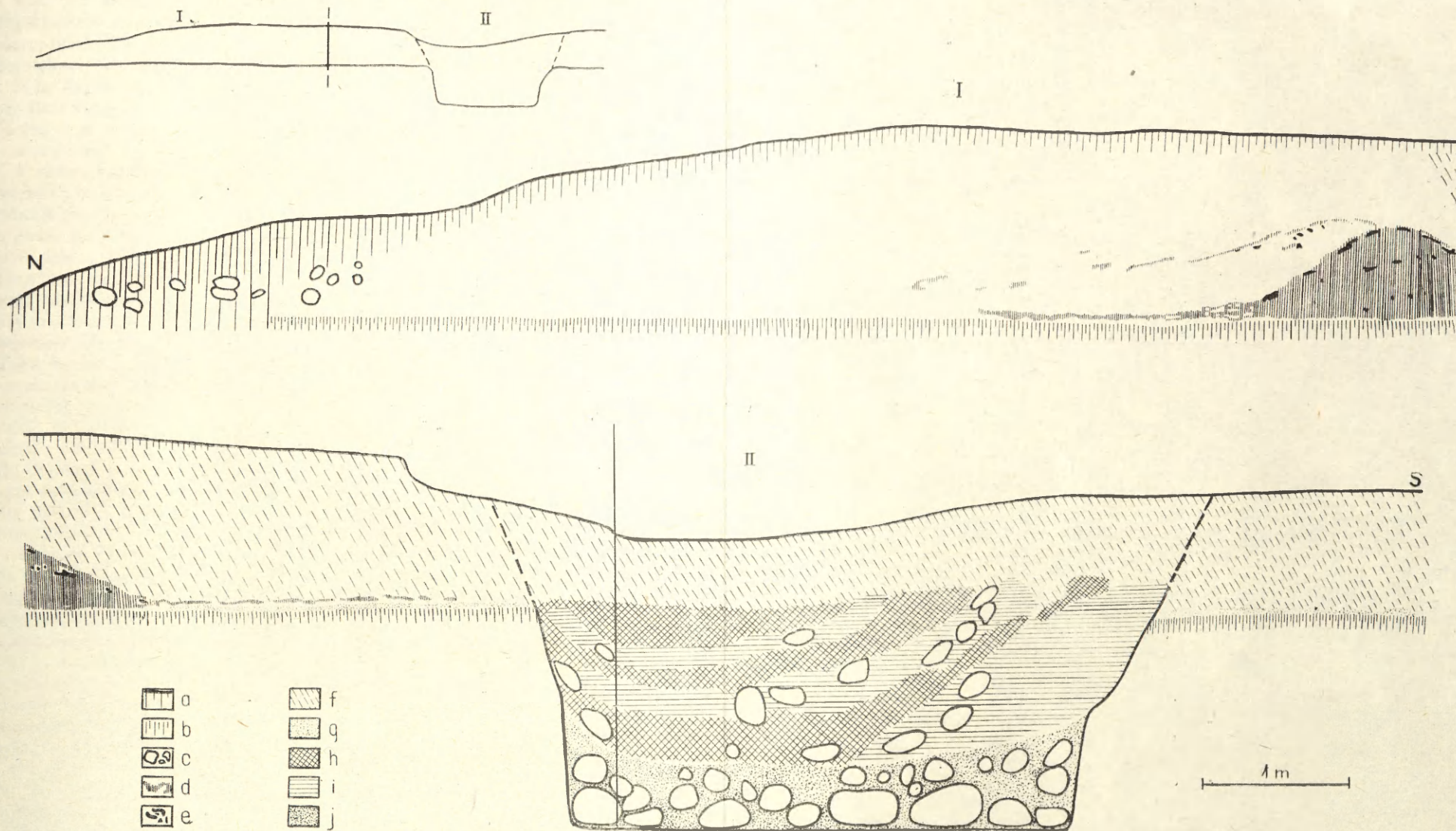
Ryc. 4. Dmochy-Rodzonki, pow. Wysokie Mazowieckie. Kurhan nr I.

Plan części przydennej jamy grobowej

x — miejsce znalezienia części naczynia brązowego

Barrow I. Plan of the bottom part of the grave pit

x — find-spot of the fragment of the bronze vessel

Ryc. 5. Dmochy-Rodzonki, pow. Wysokie Mazowieckie. Kurhan nr I — część przekroju N-S:

a — humus współczesny; *b* — dawna próchnica; *c* — kamienie; *d* — glina; *e* — węgielki; *f* — ziemia przemieszana, miejsce występowania kamieni rdzenia; *g* — piasek; *h* — ziemia przesycona szczątkami organicznymi i spalenizną; *i* — ziemia brązowa; *j* — piasek, wypełnik dna jamy grobowej

Barrow I — part of the N-S section:

a — present-day humus; *b* — primary humus; *c* — stones; *d* — clay; *e* — charcoal; *f* — mixed earth, place where core stones occurred; *g* — sand; *h* — earth with organic remains and burnt matter; *i* — brown earth; *j* — sand, filling of the bottom of the grave pit

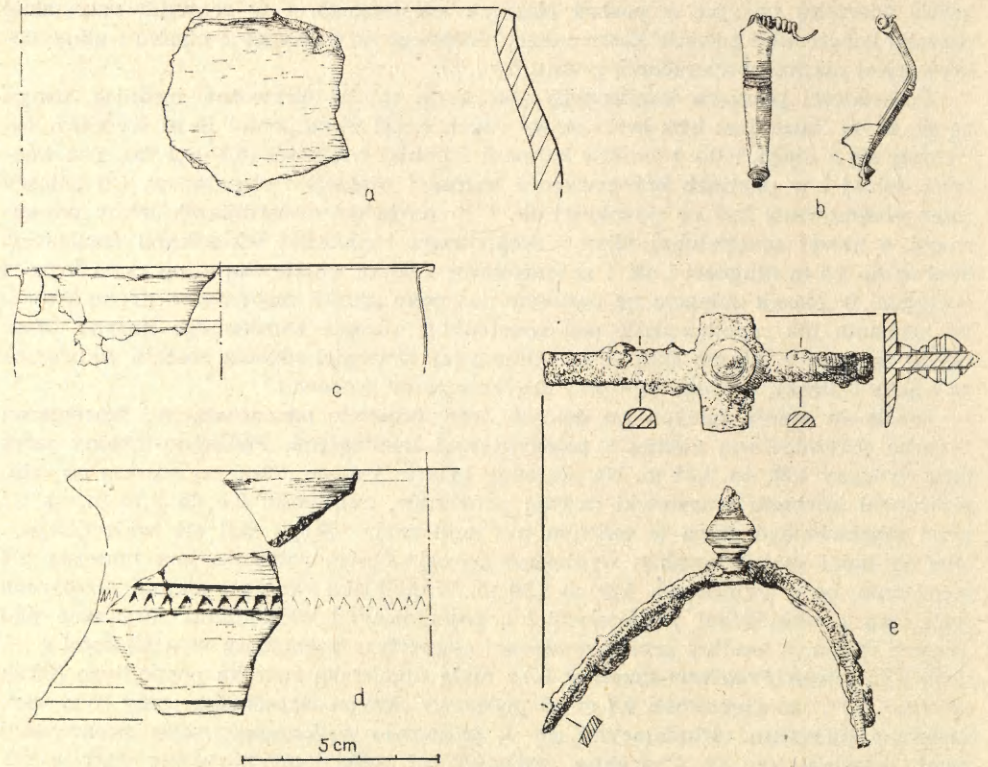
krycie wierzchu nasypu w postaci płaszcza kamiennego, a w centrum pozostałość okazałej konstrukcji rdzenia kamiennego, ułożonego na podsypce z piasku i gliny, pokrywającej płaską powierzchnię gruntu (ryc. 3).

Pozostałości płaszcza kamiennego pozwalają ustalić pierwotną średnicę nasypu na ok. 28 m. Natomiast kilkuwarstwowy rdzeń liczył nieco ponad 10 m średnicy. Zachowały się z niego 1 do 4 warstw kamieni średniej wielkości (0,2—0,3 m), a w warstwie dolnej i w partiach brzegowych z kamieni większych rozmiarów. Od północy rdzeń obramowany był do wysokości ok. 1 m pokładem stwardniałej, jakby przesuszonej, a nawet przepalanej gliny z węgielkami i cienkimi wkładkami spalenizny. Miał on do 4,5 m długości i ok. 1 m szerokości. Cienką warstwą glina przechodząca miejscami w piasek zalegała na poziomie dawnego gruntu zarówno w stronę krawędzi kurhanu, jak i podchodziła pod konstrukcję rdzenia kamiennego nasypu. Warstewka ta wraz z dużym skupiskiem gliny przy krawędzi rdzenia została wytworzona z gliny i piasku wydobytych przy drażeniu jamy grobowej.

Środkowa strefa nasypu na dolnym jego poziomie odznaczała się szaroczną i czarną przemieszaną ziemią z pojedynczymi kamieniami. Podłużno-owalny zarys miał wymiary 4,60 na 3,35 m. Na poziomie gruntu i nieco niżej, po zdjęciu na całej przestrzeni kurhanu warstewki dawnej próchnicy, miąższości 0,1 do 0,15 m, na tle jasno zabarwionego calca w centrum kurhanu zarys wkopu stał się widoczniejszy. Miał on nadal kształt owalny, wydłużony po osi północ—południe, lecz mniejszy niż poprzednio, bo o wymiarach 4,20 na 2,50 m. Wypełnisko tworzyła ziemia przesycona spalenizną z wkładkami jaśniejszymi i z pojedynczymi kamieniami. Uzyskane stąd węgielki drzewne według przeprowadzonej ekspertyzy pochodziły w większości z jesionu wyniosłego (*Fraxinus excelsior* L.) z małą domieszką świerka pospolitego (*Picea excelsior* L.)³. Do głębokości 0,8 m od podstawy nasypu wypełnisko jamy było warstwowane łukowato układającymi się w przekroju poziomymi różnie zabarwionej ziemi i kamieni (ryc. 5). Charakter zasypowy tej części jamy nie ulega wątpliwości. Poniżej, tj. na głębokości ok. 1,00 m, w miejsce dotychczasowego owalnego wystąpił prostokątny, regularny zarys jamy grobowej, skierowany osią podłużną po linii północ—południe. Miał on 3,4 m długości i 1,65 m szerokości. Do dna jamy, znajdującego się na głębokości 1,5 m od podstawy nasypu, zalegały już tylko 2 warstwy kamieni, przy czym warstwa denna złożona była z dużych głazów wielkością analogicznych do występujących w najniższej warstwie kamiennego rdzenia nasypu (ryc. 4). Pod kamieniami, na odsłonięte dno jamy przysączała się już woda gruntowa.

Ogół obserwacji wskazuje, że po pogrzebie jama grobowa nie uległa zasypaniu. Wykonano w niej komorę grobową nieznaną konstrukcji, w obrębie której umieszczony był pochówek szkieletowy, na co wskazują kształt i wielkość jamy. Strop komory po upływie czasu zapadł się pod ciężarem nasypu, co spowodowało opadnięcie dużych kamieni z warstwy dennej rdzenia na dno jamy grobowej. Ślady konstrukcji zatarła penetracja rabunkowa, a w wyniku jej nie zachowały się także szczątki ludzkie. Być może zapadnięciu się komory towarzyszyły już pierwsze wkopy w kurhan. Najgruntowniejszy z nich polegał na wydobyciu wypełniska górnej części jamy, a następnie przeszukaniu zawartości znajdującej się na dnie jamy bez usuwania z niej dużych kamieni. Wskazuje na to nie tylko regularność układu

³ Oznaczeń węgla drzewnych i drewna z kurhanów nr I i II dokonali doc. dr Bazyli Czeczuga i dr Edward Kłyszajko z Zakładu Biologii Akademii Medycznej w Białymstoku, za co składam im podziękowanie.

Ryc. 6. Dmochy-Rodzonki, pow. Wysokie Mazowieckie. Kurhan nr I. Znaleźiska z nasypu (a, b, e) i z jamy grobowej (c, d)

Barrow I. Finds from the mound (a, b, e) and from the grave pit (c, d)

kamieni i kształtu jamy, ale także rozmieszczenie resztek wyposażenia pochówka. Po rabunku jama została zasypana ziemią i kamieniami.

Resztki wyposażenia grobowego napotkano na różnych głębokościach wkopu. Najgłębiej, na warstwie dużych kamieni (głęb. 1,1 m) leżał fragment wylewu naczynia brązowego, przypuszczalnie czerpaka lub cedzidła (ryc. 6 c), wykonanego z cienkiej blachy, ze zgrubiałym i wygiętym na zewnątrz brzegiem i zdobionego dwoma poziomymi żłobkami. Opodal znaleziono dwa dalsze, lecz małe ułamki tego naczynia. Miało ono średnicę wylewu ok. 11 cm. Na tym samym poziomie napotkano 3 ułamki naczynia glinianego, wykonanego przy użyciu koła. Jeden z nich mniejszy, lecz lepiej zachowany świadczy, że naczynie miało wygładzoną powierzchnię barwy szarawoczarnej, podczas gdy pozostałe pozbawione pierwotnej faktury powierzchnię jaśniejszą i lekko szorstką. Naczynie wykonane było z gliny schudzonej domieszką drobnoziarnistego piasku. Szyjkę przyozdabiała listwowe zgrubienie, a niżej ku załomowi poziome pasmo odcisków stempla w kształcie odwróconej litery V (ryc. 6d). Z obrębu wkopu pochodzi ogółem 11 drobnych ułamków naczyń ręcznej roboty, głównie grubościennych, odznaczających się gruboziarnistą domieszką tłuczni kamiennego w glinie i powierzchniami chropowatymi barwy jasnorożowawej i brązowej, a po stro-

nie wewnętrznej powierzchniami gładzszymi koloru szaroczarnego. Ceramika to typu osadowego, z naczyń zasobowych. Z innego naczynia, gładkościennego barwy ciemnoszarej, pochodzi ułamek wylewu wskazujący na sposób profilowania charakterystyczny dla przewodnich form naczyń z cmentarzysk kultury wielbarsko-cecelskiej z późnego okresu rzymskiego (ryc. 6 a). W obrębie jamy nie znaleziono szczątków kostnych, co jest zjawiskiem częstym w uszkodzonych rabunkami kurhanach typu rostołckiego⁴. Okoliczność ta łącznie z faktami przedstawionymi wyżej przemawia raczej za tym, że pierwszej penetracji rabunkowej dokonano po takim upływie czasu od momentu pogrzebu, w ciągu którego znacznemu nadwątleniu mogły ulec konstrukcje komory grobowej, zapewne drewniane, a stopień rozkładu szczątków ludzkich był już zaawansowany, skoro przerzucenie zawartości jamy doprowadziło do zupełnego zatarcia ich śladów⁵.

Materiał rzeczowy uzyskany dzięki eksploracji kurhanu nr I powiększając znaleziska z nasypu. Stanowią je: zapinka brązowa znaleziona pomiędzy kamieniami rdzenia na południowo-wschodniej jego części, duży fragment ostrogi żelaznej odkryty na południowo-wschodniej peryferii nasypu oraz 37 małych ułamków naczyń ręcznej roboty, przeważnie o powierzchniach chropowaconych, fakturą i barwą odpowiadające znaleziskom ceramicznym z obrębu wkopu do jamy grobowej. Są to przypuszczalnie zabytki zawleczone do kurhanu przy sypaniu nasypu. Zapinka (ryc. 6b) reprezentuje formę pochodną od mocnoprofilowanych, występującą w późniejszym odcinku wczesnego okresu rzymskiego⁶. Natomiast ostroga (ryc. 6 e) wykonana ze sztabki żelaznej i z profilowanym brązowym bodźcem reprezentuje formę z drugiej fazy późnego okresu rzymskiego⁷. Oba te rozbieżne wskaźniki chronologiczne o wątpliwej zresztą przynależności do zespołu grobowego z jamy w kurhanie nr 1 orientują jedynie o ramach chronologicznych całości stanowiska w Dmochach-Rodzonzkach, podczas gdy chronologię kurhanu ustalić można tylko ogólnie na późny okres rzymski, na podstawie znalezisk z jamy grobowej. Materiał uzyskany z tego kurhanu nakazuje ponadto liczyć się z możliwością występowania w rejonie sąsiednim śladów osadnictwa wcześniejszego, w tym osady i grobów płaskich z okresu rzymskiego.

Kurhan II znajdował się w odległości ok. 80 m na północ od poprzedniego, po drugiej stronie łąkowego zakola dawnej doliny zalewowej Broku. W 1964 r., kiedy podejmowano badania, kurhan wyglądem przypominał wydatny pagórek średnicy ok. 60 m, wysoki ok. 3 m ponad poziom otaczającego terenu. Kopulasty wierzchołek nosił ślady rozkopywań i niwelacji, a południowa jego część była zaorana. Pierwszych prac niwelacyjnych dokonano tu jeszcze w okresie międzywojennym. Obniżenie one miały ówczesną wysokość nasypu o 1,5 do 2 m, a ziemia zebrana z powierzchni posłużyła do częściowego zasypiania rozległych sadzawkowatych zagłębień terenowych usytuowanych przy krawędzi nasypu, powstałych przypuszczalnie w wyniku wybrania ziemi do usypania nasypu. Mimo zewnętrznych pozorów okazałości kurhan II zachował się w stanie daleko posuniętego wyniszczenia, tak że wszystkie

⁴ J. Jaskanis, *Kurhany typu rostołckiego*, „Zeszyty Naukowe UJ, Prace Archeologiczne” (w druku).

⁵ Por. J. Jaskanis, *Obrządek pogrzebowy Zachodnich Bałtów u schyłku starożytności (I-V w.n.e.)*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1974, s. 134.

⁶ K. Godłowski, *The Chronology of the Late Roman and Early Migrations Period in Central Europe*, Kraków 1970, s. 15, Pl. I-49.

⁷ M. Jahn, *Der Reitersporn, seine Entstehung und früheste Entwicklung*, Leipzig 1921, s. 79, ryc. 83, tabl. I; por. W. Schulz, *Leuna, ein germanischer Bestattungsplatz der spätrömischen Kaiserzeit*, Berlin 1953, s. 47 i n.

elementy konstrukcyjne zachowały się jedynie fragmentarycznie, na tyle jednak czytelnie, by można było określić ich przeznaczenie i wielkość. Płaszcz kamienny dotrwał jedynie na peryferii północnej i północno-wschodniej (ryc. 7), na większej przestrzeni wystąpiły kamienie kręgu ułożonego na dawnym poziomie gruntu i przykrytego nasypem, w odległości kilku metrów od krawędzi mogiły. Jego średnica, rekonstruowana na podstawie zachowanych odcinków, wynosiła 48 m, podczas gdy

Ryc. 7. Dmochy-Rodzonki, pow. Wysokie Mazowieckie. Kurhan nr II. Rzut poziomy elementów konstrukcyjnych: płaszcz kamienny, wieńca, rdzenia oraz jamy grobowej

Barrow II. Ground plan of the constructional elements: stone mantle, stone circle, core and grave pit

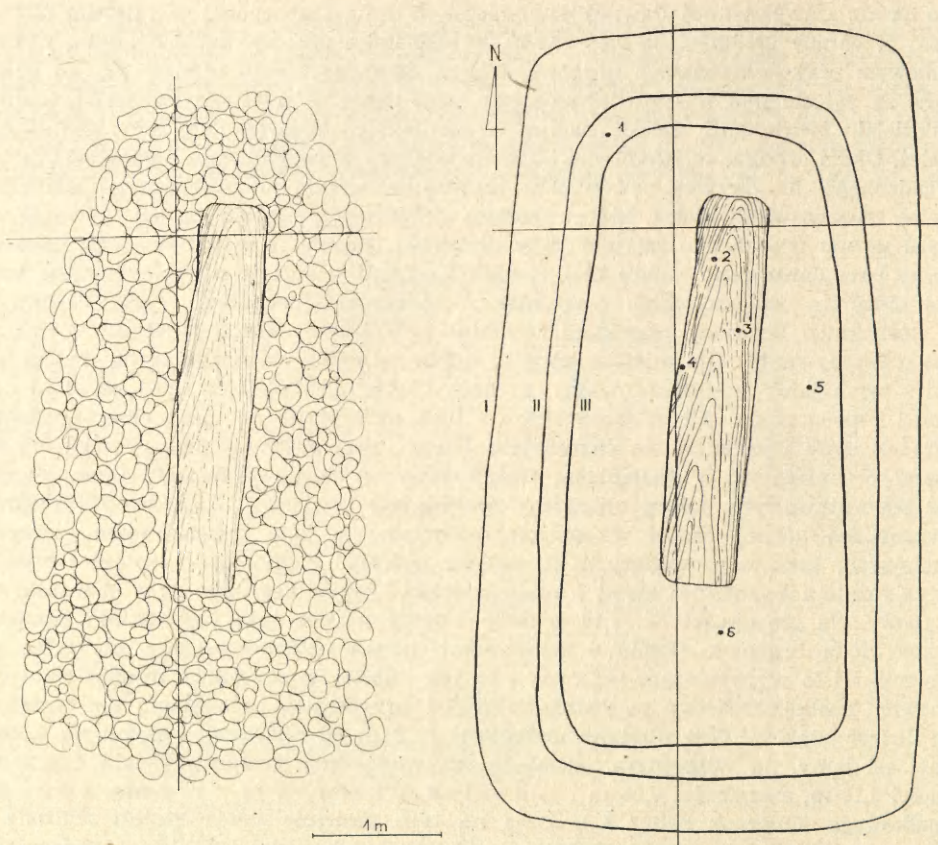
średnica nasypu ponad 50 m (52—54 m). Część ziemna, okrywająca rdzeń kamienny nasypu, nosiła ślady dawnych dołów magazynowych. Natomiast środkowa część nasypu przekopana została przy wydobywaniu kamieni, wskutek czego rdzeń liczący pierwotnie 18—20 m średnicy czytelny był tylko miejscami w postaci dolnych 2—3 warstw kamieni. Podobnie jak w kurhanie poprzednim i tu warstwę dolną stanowiły duże głazy. Ze względu na wysokość nasypu i dużą średnicę rdzenia wnioskować można o bardzo znacznym nagromadzeniu w tym miejscu kamieni. Nasyp wzniesio-

no na nie zniwelowanej dawnej powierzchni gruntu, zaznaczonej warstewką ówczesnej próchnicy grubości do 0,15-0,20 m. W kierunku północnym, wschodnim i południowym przy krawędziach kurhanu poziom dawnego terenu obniżał się, co wskazuje na zajęcie pod nasyp niewysokiego wzniesienia. Warstewka dawnej próchnicy oddzielała żwirkową ziemię nasypu od podobnego konsystencją, lecz jaśniejszego calca. Około środka, w promieniu odpowiadającym w przybliżeniu zasięgowi rdzenia kamiennego, na dawnej powierzchni gruntu zaznaczyła się warstewka jasnej jak calec gruzelkowej ziemi, której grubość stopniowo wzrastała do 0,3 m wokół zarysu wkopu znaczącego miejsce jamy grobowej. Ziemię tę wydobyto przy drażeniu jamy i rozplantowano wokół niej. Środek kurhanu jeszcze w nasypie zwracał uwagę ciemnym zabarwieniem wypełniska, miejscami obecnością węgla drzewnych i stosunkowo licznymi ułstkami ceramiki nowożytniej, wskazującej na wielokrotne przekopywanie tego miejsca także w dobie ostatniej. Na poziomie dawnej próchnicy zarys jamy podłużno-owalny, a nieco głębiej prostokątny, miał ok. 7 m długości i nieco ponad 3,5 m szerokości. Oś jego przebiegała po linii północ-południe. Środek jamy wyróżniał się ciemniejszą barwą, spowodowaną przesycaeniem szczątkami organicznymi i spalenizną; wokół tego w ciemnobrunatnej ziemi zalegały w koncentrycznych jakby obwodach drobniejsze i większe otoczaki. W przekroju wypełnisko górnej części wkopu przedstawiało się jako warstwowane szeregiem kolejnych, łukowato wygiętych ku dołowi pośrodku poziomów kamieni i warstewek różnie zabarwionej ziemi i miało podobnie jak w kurhanie nr I charakter zasypowy. Na głębokości ok. 1,10 m od podstawy nasypu jamę wypełniała jednolicie zabarwiona brązowa ziemia z kamieniami, poniżej której zalegały już tylko kamienie ściśle wypełniające wnętrze, i to tak dalece, że prześwity między nimi stanowiły pustkę. Dotyczy to zwłaszcza partii przydennej, składającej się wyłącznie z dużych głazów. Pod nimi na głębokości 2,13 m od podstawy nasypu na podłużnej osi jamy, na wilgotnym, nasiąkającym wodą dnie leżała zbutwiała deska długości 3,10 m, szerokości 0,58 m i grubości od 0,01 do 0,025 m, wykonana z dębu szypułkowego (*Quercus robur* L.). Jama na tym poziomie miała kształt zbliżony do trapezowatego, przy czym południowy jej bok był bardziej płaski, z zaokrąglonymi tylko narożnikami, podczas gdy bok północny był od niego krótszy i bardziej zaokrąglony (ryc. 8). Wymiary jamy w części przydennej wynosiły: długość 5,5 m, a szerokość od 2 do 2,8 m.

Wypełnisko jamy i sposób jego uwarstwienia odpowiadają sytuacji stwierdzonej w kurhanie nr 1. Podobne były zatem jej konstrukcja, a następnie proces jej niszczenia. Szczątkowo zachował się inwentarz jamy grobowej, odkrywany również na różnych poziomach. Był on jednak liczniej reprezentowany.

Najgłębiej, na desce, w północnej części jamy znaleziona została plakietka metalowa średnicy 1,8 cm, z przylgniętą od spodu resztką rozsypującej się substancji, przypuszczalnie skóry. Przedmiot ten składał się z 3 płaskich, nałożonych na siebie pierścieni z blachy srebrnej, z których górny, o nieco większej średnicy miał brzeg zdobiony wytłaczaniem, oraz przykrywającej całość stożkowo wypukłej blaszki złotej, zdobionej trybowanym ornamentem geometrycznym (ryc. 9). Środek blaszki był spłaszczony, z otworem, w który wpuszczono nit brązowy z główką kulistą, osadzoną na dwu różnej średnicy pierścieniach z drutu poprzecznie żłobkowanego. Tarczka stanowiła część wystroju odzieży, przypuszczalnie pasa i nawiązuje swym wyglądem i konstrukcją do przedmiotów służących jako wisioriki⁸, zapinki tarczko-

⁸ S. Müller, *Ordning af Danmarks Oldsager*, II Jernalderen 1888/95, s. 29, nr. 231, tab. XIV.

Ryc. 8. Dmochy-Rodzcnki, pow. Wysokie Mazowieckie. Kurhan nr II. Plan przydennej części jamy grobowej (a) oraz rzut poziomy jamy grobowej i rozmieszczenie znalezisk (b):

I — zarys jamy na głębokości 0,9 m od podstawy nasypu; II — zarys na głębokości 1,4 m; III — zarys na głębokości 2 m; 1 — ataszka; 2 — plakietka; 3 — ząb; 4 — ułamki przedmiotu srebrnego; 5 — paliczek; 6 — kamień żarnowy

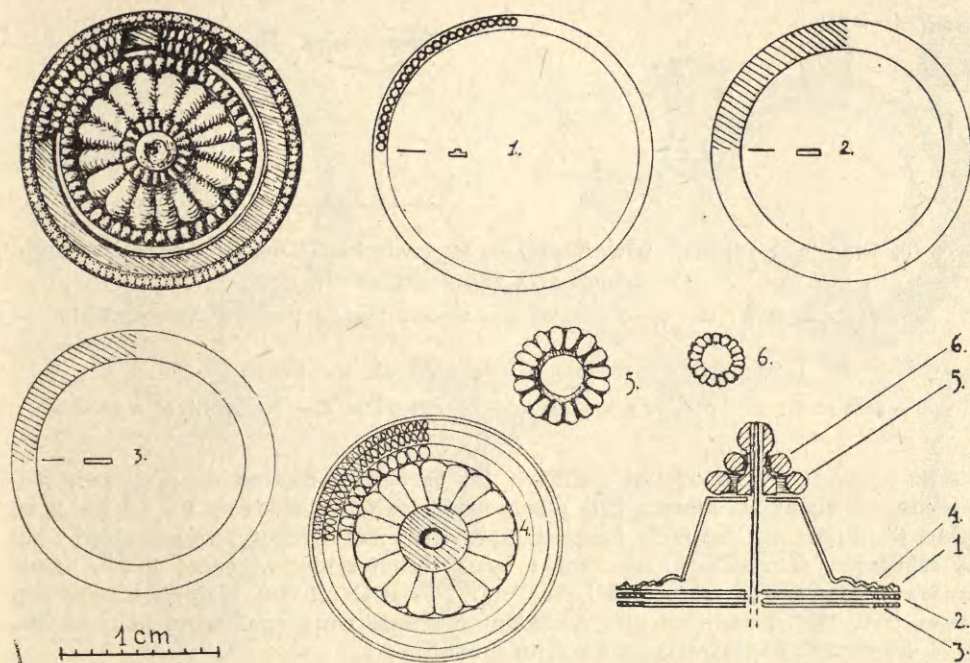
Barrow II. Plan of the bottom part of the grave pit (a), ground plan of the pit and the distribution of finds (b):

I — outline of the pit at the depth of 0.9 m below the base of the mound; II — outline at the depth of 1.4 m; III — outline at the depth of 2 m; 1 — *atache*; 2 — *plaquette*; 3 — tooth; 4 — fragments of a silver object; 5 — phalanx; 6 — quernstone

wate lub części zapinek typu A 216-217⁹, a także jako części ozdobne stroju i oporzędzenia¹⁰. Obecność resztek skóry pod plakietką czyni najprawdopodobniejszą tę ostatnią możliwość. Jednocześnie zwracają one uwagę na nawiązania do znalezisk nadłabskich i duńskich. Najbliższymi terytorialnie znaleziskami podobnego ro-

⁹ O. Almgren, *Studien über nordeuropäische Fibelformen*. Leipzig 1923, tab. IX-216, 217, tab. X-234, 235.

¹⁰ Schulz, *Leuna...*, s. 23, tab. XVIII i ryc. 40—41.

Ryc. 9. Dmochy-Rodzonki, pow. Wysokie Mazowieckie. Kurhan nr II. Plakietka i jej detale konstrukcyjne

Barrow II. Plaquette and its constructional details

dzaju są 2 plakietki zdobione również trybowanymi blaszkami złotymi i osadzonymi na osłonie z blaszek srebrnych, które odkryte zostały w kurhanie księżycym nr 2 w Rostotach, pow. białostocki, datowanym na schyłek fazy C₁¹¹.

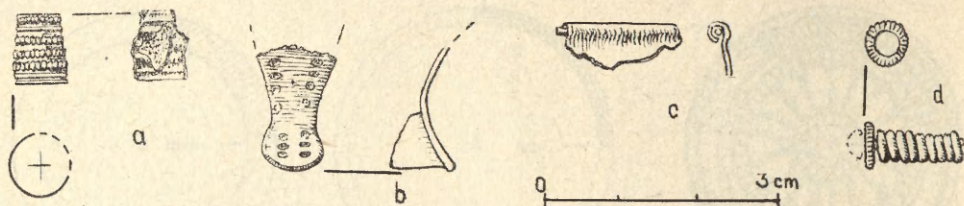
W pobliżu znaleziono ponadto fragment innej jeszcze ozdoby w postaci odcinka długości 0,9 cm rurkowato zwiniętej blaszki złotej, średnicy 0,6-0,7 cm, także zdobionej trybowaniem (ryc. 10 a), oraz fragmenty brązowej zapinki, a raczej zapinek. Są to: ułamek szpiliska, część sprężyny zakończonej ozdobą pierścieniową z poprzecznie nacinanego drutu oraz fragment nóżki i kabłąka, zdobionego motywem kółek z punktowo zaznaczonym środkiem (ryc. 10 b, d). Koliście uformowana nóżka, przechodząca w rozszerzający się płaski kabłąk sugerować tu może pozostałość fibuli należącej do nadłabskiej odmiany okazów z wysoką pochewką grupy VII według Almgrena¹².

Nieco wyżej, na głębokości 1,7 m od podstawy nasypu, również w północnej połowie jamy natrafiono na ząb ludzki. Był to lewy, dolny trzonowiec o dość znacznym stopniu starcia. Wskazuje on, że w jamie pochowany był człowiek w wieku *Adultus* lub wczesny *Maturus*¹³. W pobliżu tego znaleziska odkryto 3 małe ułamki

¹¹ Jaskanis, *Kurhany typu rostotckiego*, ryc. 13 f.

¹² W. Matthes, *Die nördlichen Elbgermanen in spätrömischen Zeit*, Leipzig 1931, tab. 12.

¹³ Określenie zawdzięczam pani dr J. Wronce, której składam podziękowanie.

Ryc. 10. Dmochy-Rodzonki, pow. Wysokie Mazowieckie. Kurhan nr II. Fragment przedmiotów z jamy grobowej:

a — blaszka złota; b — część zapinki; c — blaszka brązowa; d — ułamek zapinki

Barrow II. Fragments of objects from the grave pit:

a — gold plate; b — part of a brooch; c — bronze plate; d — fragment of a brooch

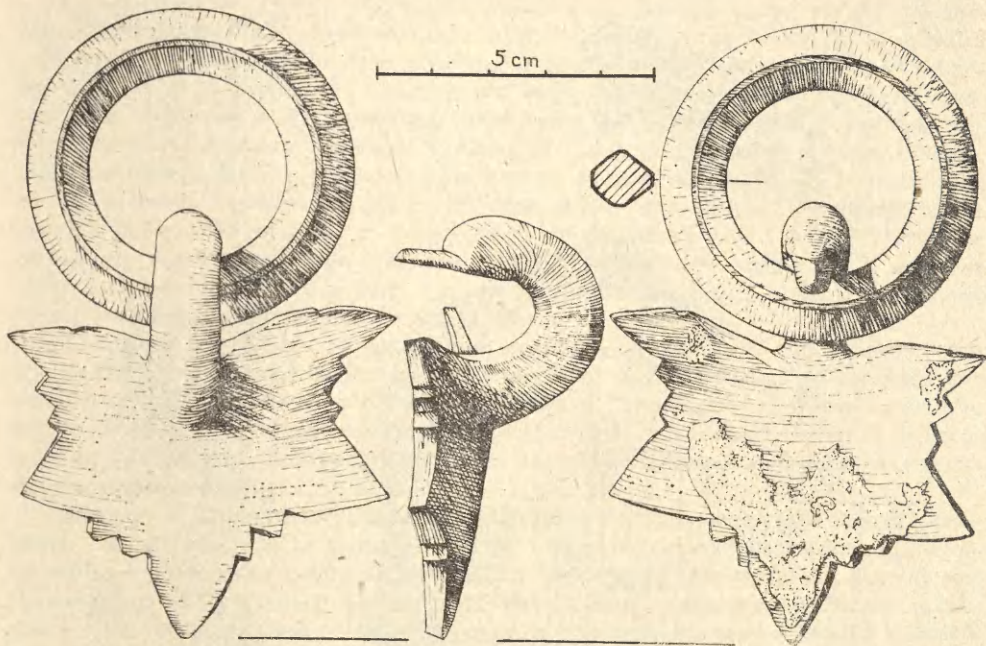
blaszki srebrnej i kilkadziesiąt gróbnych jej okruchów. Sądząc na podstawie największego z ułamków, blaszka była uformowana w tuleję średnicy do 1,2 cm. Z tej części jamy pochodzi też mały fragment naczynia ręcznej roboty, wykonanego z gliny schudzonej tłucznem kamiennym, o powierzchni schropowaczonej barwy jasno-brązowej, od wnętrza szaroczarnej oraz mały (ok. $1,1 \times 0,7$ cm) ułamek blaszki brązowej. (ryc. 10 c). Natomiast przy wschodnim brzegu jamy znaleziono paliczek dłoni — drugi zachowany fragment szkieletu ludzkiego.

Z wypełniska górnej części jamy, do głębokości 1 m pochodzą: połowa kamienia żarnowego z otworem, znaleziona w części południowej jamy na głębokości 0,9 m, fragment naczynia brązowego, znaleziony w północnej części jamy na głębokości 0,85 m, oraz fragmenty naczyń nowożytnych, grupujące się w części środkowej jamy. Fragmentem naczynia brązowego jest bardzo dobrze zachowana ataszka, zapewne należąca do misy, z której została wyłamana, o czym świadczy zachowany na jej wewnętrznej stronie fragment ścianki. Ataszka (ryc. 11) uformowana jest w liść klonu, a może raczej winorośli. W wygiętym półkolistym uchwycie, uformowanym na kształt szyi z głową ptasią (łabędzia?), osadzone było masywne kółko o wielobocznym przekroju. Wymiary ataszki wynoszą $7,3 \times 8 \times 0,2$ cm, natomiast średnica kółka wynosi 6 cm, przy szerokości 1,4 i grubości 1,4 cm. Pod względem formalnym ataszka najbardziej jest zbliżona do detalu na misie z grobu nr III z Zakrzowa¹⁴.

Znaleziska z jamy grobowej datują kurhan nr II również na późny okres rzymski, lecz dokładniej niż poprzedni grób — na późniejszą fazę (C₂). Rozmieszczenie znalezisk w jamie, aczkolwiek odkrytych na złożu wtórnym, pozwala wnioskować, iż zmarłego usytuowano w jamie głową w stronę północy, co pozostaje w zgodzie z regułami praktykowanymi do schyłku starożytności przez ludy Europy środkowej i północnej, w tym ludność kultury wielbarsko-cecelskiej stosującą podobne zwyczaje tak w przypadku pochówków w grobach płaskich, jak i pochówków umieszczanych pod kurhanami typu rostołckiego.

Kurhan III, najmniejszy z istniejących w Dmochach, położony był kilkadziesiąt metrów na północny wschód od mogiły poprzedniej, w pobliżu obecnego koryta rzeki. Przed badaniami, dokonanymi w 1964 r., widniał w terenie jako płaski, niepozorny pagórek pokryty darnią o bardzo nierównej powierzchni — śladami roz-

¹⁴ K. Majewski, *Importy rzymskie w Polsce*, Wrocław—Warszawa—Kra-ków 1960.

Ryc. 11. Dmochy-Rodzonki, pow. Wysokie Mazowieckie. Kurhan nr II. Atasza brązowa naczynia

Barrow II. Bronze *atache* of a vessel

kopywania nasypu. Nasyp pierwotnie miał ok. 20 m średnicy. Wskazują na to odsłonięte na północnej i wschodniej jego peryferii pozostałości płaszcza kamiennego. Około 11 m średnicy miał natomiast rdzeń kamienny, z którego zachowały się z wyjątkiem części zachodniej jedynie obrzeżne fragmenty (ryc. 12). Również i tu kamienie większe znajdowały się u spodu konstrukcji. Zarówno kamienie rdzenia, jak i część ziemna nasypu zalegały na dawnym poziomie gruntu, zaznaczonym już nie tak wyraźnie, jak w poprzednich kurhanach warstwą dawnej próchnicy. Ponadto nie zauważono pokładu jasnej gliny lub piasku, która w kurhanach nr I i II oddzielała nasyp od poziomu gruntu. Jama grobowa usytuowana była zgodnie z regułą, to jest poniżej centralnej części nasypu, odznaczającej się ziemią wielokrotnie przekopywaną, z pojedynczymi kamieniami i uławkami naczyń nowożytnych. Podłużno-owalny, a następnie prostokątny zarys o wymiarach 3×2 m zarysował się na tle jasnego gruntu na głębokości ok. 0,2 m od podstawy nasypu. Wypełniała go szarobrązowa ziemia z kamieniami, z których większość leżała przy brzegu wykopu. Na głębokości 0,5 m jama przybrała kształt w przybliżeniu kolisty, średnicy ok. 1,5 m. Była to już przydenna część jamy, zniszczonej górą przez kolejne wkopy. Na dolnym poziomie i nieco wyżej ponad nim wystąpiła mała ilość palonych szczątków ludzkich, a inwentarz pochówka ciała palnego stanowi jedynie ułamek blaszki brązowej.

Z nasypu natomiast pochodzi kilka małych uławków naczyń ręcznej roboty, nie licząc fragmentów ceramiki nowożytnej, grupujących się zwłaszcza w przemieszanej ziemi pośrodku nasypu. Trudny do datowania na podstawie uzyskanego w nim ma-

Ryc. 12. Dmochy-Rodzonki, pow. Wysokie Mazowieckie. Kurhan nr III.
Plan elementów konstrukcyjnych nasypu

Barrow III. Plan of the constructional elements of the mound

teriału kurhan nr III z Dmoch-Rodzonek reprezentuje odmianę ciałopalną kurhanów typu rostołckiego z pochówkiem w małej jamie¹⁵. Obok kurhanów tego typu z pochówkami ulokowanymi u podstawy nasypu na powierzchni gruntu reprezentuje on raczej późniejszą fazę występowania tych kurhanów, odznaczającą się mniejszą okazałością wyposażenia niż kurhany z pochówkami szkieletowymi¹⁶.

¹⁵ Jaskanis, *Kurhany typu rostołckiego*.

¹⁶ J. Okulicz, *Studia nad przemianami kulturowymi i osadniczymi w okresie rzymskim na Pomorzu Wschodnim, Mazowszu, Podlasiu*, APolski, t. 15: 1970, s.48; por. J. Jaskanis, *Wyniki badań kurhanów z okresu rzymskiego w Skiwach Małych, pow. Siemiatycze*, Spraw. Arch., t. XXV: 1973, s. 173 i n.

Kurhany nr IV-VI, nie objęte badaniami, zabezpieczone zostały orzeczeniami konserwatorskimi. Najmniejszy z nich — nr IV — ma ponad 30 m średnicy i rysuje się w terenie jako dość wydatny wzgórek. Rozleglejszy, lecz niższy wskutek niwelacji jest kurhan V, średnicy ok. 40 m. Przy wschodnim jego brzegu widoczne są zagłębienia o podmokłym dnie, powstałe przypuszczalnie wskutek wybrania ziemi na budowę kurhanu. Kurhan nr VI to domniemane grodzisko, usytuowane na brzegu Broku. Średnica jego ma ok. 60 m, a wysokość ok. 3 m. Dawniej był on znacznie wyższy. W latach 30-tych nasyp rozkopywano wywożąc ziemię i bardzo dużą ilość kamieni z zalegającego w centralnej części rdzenia. Prace te zmniejszyły rozmiary nasypu i spowodowały jego obecne uformowanie w kształcie niecki z podwyższonymi brzegami i płaskim, dość wklęsłym wnętrzem, co może istotnie przypominać pierścieniowate grodzisko.

Informacje na temat zniekształcenia kurhanu, uzyskane od mieszkańców okolicy, łącznie z wynikami badań innych kurhanów dają podstawę do skorygowania doniesienia opublikowanego na temat grodziska w Dmochach¹⁷ oraz skreślenia tego obiektu z wykazu grodzisk wczesnośredniowiecznych w Polsce¹⁸. Badania w Dmochach nie przyniosły też materiałów, które by można było odnieść do okresu wczesnośredniowiecznego¹⁹.

Kurhany w Dmochach-Rodzonkach należą do typu „rostołckiego” mogił „książęcych”, występujących w późnym okresie rzymskim przede wszystkim na obszarze kultury wielbarsko-cecelskiej. Najbliższe ze znanych stanowisk tej kultury jest cmentarzysko w Brulinie-Koskach, pow. Ostrów Maz., oddalone od Dmoch o niespełna 7 km w linii prostej²⁰. Spośród innych tego typu kurhanów mogiły z Dmoch wyróżniają się swą okazałością. Szczątkowo zachowane znaleziska mówią też o okazałości wyposażenia grobowca, składającego się m. in. z przedmiotów proveniencji prowincjonalno-rzymskiej.

Woj. Konserwator Zabytków
Archeologicznych w Białymstoku

JAN JASKANIS

INVESTIGATIONS OF BARROWS FROM THE ROMAN PERIOD AT DMOCHY-RODZONKI, DISTRICT OF WYSOKIE MAZOWIECKIE

The paper describes the results of rescue excavations of three large barrows (out of six) situated on the river Brok near the village of Dmochy-Rodzonki (figs. 1—2). Barrows nos. II, IV and VI were accompanied by extensive quarry ditches from which the earth for the mounds was taken. The barrows represent the „Rostołty”

¹⁷ Bernat, *Grodzisko w miejscowości Dmochy-Rodzonki...*, s. 304.

¹⁸ W. Antoniewicz i Z. Wartołowska (red.), *Mapa grodzisk w Polsce*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1964, s. 32.

¹⁹ Stawia to pod znakiem zapytania wiarygodność opublikowanych przez W. Bernata ułamków ceramiki wczesnośredniowiecznej jako pochodzących z Dmoch-Rodzonek.

²⁰ A. Kempisty, *Birytualne cmentarzysko z późnego okresu rzymskiego w miejscowości Brulino-Koski, pow. Ostrów Mazowiecka*, WA, t. XXXII: 1967, s. 409—450.

type, which is characteristic of the „prince's graves" of the Late Roman period in the area of the Wielbark-Cecele (East Pomeranian-Masovian) culture. At Dmochy, the constructional elements peculiar to these barrows such as stone mantles, stone cores, earthen covering of the core and the size and shape of the grave pits have been preserved either in relic forms (figs. 3, 7, 12) or deformed (fig. 8). Barrow II was additionally surrounded by a stone circle, 48 m across, arranged at the original ground level, near the edge of the mound.

The respective (reconstructed) sizes of the mounds are as follows: barrow I — 28 m in diameter, core 10 m across; barrow II — 52-54 m in diameter, core 18-20 m across; barrow III — about 20 m in diameter, core 11 m across. The remaining barrows were larger, with mounds ranging from 35 to 60 m in diameter. Because of the attempts to level the mounds, their present height of 2 to 3 m is lower by 1.5 to 2 m than the original one.

Each of the barrows contained only one grave pit situated in the central part. Two barrows (I and II) contained inhumations and the third yielded cremated remains. The pits in the inhumation barrows were larger and deeper than that in the cremation barrow (the respective sizes of the pits at the bottom were: in barrow I: 3.4×1.65 m, reaching to the depth of 1.5 below the base of the mound; in barrow II: 5.5×2.2.8 m, depth 2.15 m; in barrow III: 1.5 m across, depth 0.5 m).

The stratification of the filling of the upper parts of the grave pits and the presence of modern potsherds indicate that the central parts of the barrows were repeatedly disturbed and penetrated by robbers. The present-day filling of the grave pits is of secondary origin. After the funeral, the pits were filled, yet not with earth (which was dispersed around the pit at the original ground level) but probably with a chamber structure of timber, whose traces have been obliterated by robber's ditches. A rotten plank of oak (*Quercus robur* L.) found at the bottom of the pit in barrow II (figs. 8 and 9) might be a trace of this structure. Under the weight of the mounds the ceilings of the chambers caved in and the large stones lying at the bottom of the barrow cores fell to the bottoms of the pits. Next, the pits and the cremation barrow as well were penetrated by robbers. The ditches, dug into the inhumation pits, have destroyed the skeletal remains. Only barrow II has yielded a molar of an individual in the *adultus-maturus* age-group and a phalanx of the palm.

The grave goods are represented by a few items only, which, however, indicate the richness of the furniture. Barrow I has yielded fragments of a bronze vessel (a ladle or strainer?) (fig. 6 c), and a sherd of a wheel-made pot (fig. 6 d). A brooch and a spur (fig. 6 b, c), discovered in the mound, are accidental finds, which may suggest the presence of other traces of Roman period settlement in the surroundings. Barrow II has produced a plaquette of gold sheet on the frame of silver rings (fig. 10), various small fragments of gold, silver and bronze (fig. 11), a handle of a bronze bowl (fig. 12) and a large fragment of a rotation quern. The finds from the pit of barrow III are limited to a fragmentary bronze object. Moreover, the mounds of all three barrows contained sherds of hand-made pottery, usually with a rusticated surface, of the kind found on settlement sites.